

da so s konji vred popadali v prepad pod znamenjem. Ob znamenju na polju pri Prevaljah sta pokopana meniha, ki sta prišla pokristjanit Mežiško dolino, pa so ju pogani ubili. Ljudska vera trdi, da je nekoč vsak, ki se je dotaknil znamenja blizu Kravjeka pri Muljavi, počrnel in umrl, v čemer se skriva najbrž spomin na črno smrt. Itd. Na tisoče zgodb bi lahko tako nabrali in iz njih bi največkrat zvenel baladičen ljudski spomin. Spet drugačen spomin pa razkriva ljudska pesem, ki pripoveduje, kako so Visočanje (pri Kranju) zidali »božji grob« — peterokotno slopno znamenje, ki so ga pred leti srečno primaknili k cerkvi, in je poslikano s prizori Kristusovega trpljenja »Na Vsokom samo vkup zvoni, / Vsočanje pa v cerkev gredo, / Pod lipco se vkup shajajo, / tam pod zeleno lipico. / Pa se prelepo menijo, / de b delali nov božji grob, / nov božji grob in znaninje. / Oča Krč tako govori: / Jaz bodem sam pet rajniš dal. / Oča Zorman tak govori: / Ce boš ti dal jih pet, / jaz dal jih bom deset, / sosedje pa kar morejo, / po eno strešno al po dve'...« Nazadnje pa: »prišel je z Gorice sami škof, / da žegnal jim je božji grob...« (K. Štrekelj, SN III, št. 6494). Pesem razkriva kmečko samozavest in bahavost, ki sta botrovali tudi nastanku prenekaterega znamenja.

Med izčrпно domačo in tujo literaturo pogrešam delo valežanskega pisatelja Mauricea Zermattena »Les chapelles valaisans« (Fribourg 1941), ki s podobno poezijo kot Zadnikar, dasi z manjšo znanstveno akribijo opeva znamenja rodne dežele, in Pierra Bianconija »Capelle del Ticino« (Basilea 1944). Tudi velika bera slovenskih napisov na kraških kamnih, ki jo je v Ljudskem tedniku, Primorskem dnevniku in Slovenskem Jadranu v letih 1947 do 1952 objavljval Milko Matičetov, bi lahko navrgla nekaj porabnih podatkov. Pa še: preglednosti knjige bi zelo koristilo imensko kazalo in oštevilčenje slik med tekstom.

Toda vse to so le obrobne pripombe in ne zmanjšajo pomena in odlike knjige, ki je zelo lep doprinos tako naši kot evropski umetnostni literaturi, posebno ker jo spremljajo prav dobre fotografije, ki nam posredujejo tudi miljejsko doživetje spomenikov. Vredno je še podčrtati, da je knjigo prijetno opremil akad. slikar Marijan Pogačnik. Zaključim pa z ugotovitvijo, da bi ta ali oni obdelal to gradivo morda drugače — prepričan pa sem, da nihče bolje od Zadnikarja.

E. Ceve

Branko Fučić, Istarske freske, Zagreb. Zora, Izdavačko poduzeće 1963 (Umjetnički spomenici Jugoslavije), pp. 38 + 27, 83 barvnih posnetkov, 107 črno-belih posnetkov, 52 tlorisov, narisov in prerezov, 1 zemljevid.

Reprezentativne knjižne izdaje, ki obravnavajo slovensko ali jugoslovansko umetnost, danes niso več redkost. Fučićeva knjiga pa je bila ena prvih, ki se je v tej obliki pojavila na našem knjižnem trgu.

Zemljevidu Istre z zaznamovanimi nahajališči spomenikov sledijo: besedilo na 31 straneh, 2 strani literature, urejene po časovnem vrstnem redu izidov člankov in knjig, 4 strani popisov reprodukcij in 83 nalepljenih barvnih posnetkov. Ob koncu je dodan katalog spomenikov. Ta obsega kratek opis arhitekture, časovno opredelitev fresk, zaznamovanje prizorov in glavno literaturo o določenih freskah. Tlorisi, narisi, prerezi in črno-beli posnetki dopolnjujejo predstavo o nahajališčih fresk v arhitekturnem prostoru.

Avtor zajema zgodovino istrskega stenskega slikarstva od 11. do 16. stoletja. Upošteva vse pomembnejše primerke. Seže tudi v preteklost do najstarejših ohranjenih poslikanih ploskev na istrskih tleh iz konca 8. stoletja (sv. Andrej na Crvenem otoku pri Rovinju) in začetka 9. stoletja (porušena grajska cerkev v Dveh gradih pri Kanfanarju). Besedilo sicer ni razdeljeno na poglavja, kljub temu pa posamični odstavki pomenijo jasno razdelitev avtorjeve razprave. Kot v opomin behavim knjižnim izdajam je Br. Fučić na začetku zapisal, da freske niso bile nikoli namenjene gledanju z bleščavimi razsvetljavami reflektorjev. Opozarja tudi, da freske niso slike detajlov in izrezov, temveč monumentalne, velike poslikane ploskve, ki dopolnjujejo in bogatijo arhitekturo. V njih je treba gledati to, kar so, ne to, kar niso. Avtor z živahnostjo in ne s pretirano olepšano besedo razlaga pomen fresk. Zajet je romanski ikonografski sistem poslikav, ki ga upravičeno primerja s planetarnim sistemom s središčem (Kristus v slavi) in gravitacijo (simboli evangelistov, *Deisis*, apostoli). Določil je tudi prizore, ki se pojavljajo na zunanjsčini slavoloka in na ladijskih stenah. Iz časa gotike omenja pojav ljudsko zaznamovanih simbolov in alegoričnih poučnih motivov. Zapletene teološke misli so bile prevedene v ljudsko pojmovane slike, ki, podobno kot slovenske, pomenijo ne nezanimive bogatitve zahodnoevropske ikonografije teda-

njega časa (Živi križ, Sv. Nedelja, Kolo sreče, Mrtvaški ples).

Pri freskah iz 11. stoletja meni, da gre za vpliv benediktinskih slikarskih središč. Za 12. stoletje ugotavlja razširitev slikarskih spomenikov z zahodne istrske obale proti notranjščini. V 14. stoletju pričajo tudi freske same o zgodovinski usodi Istre, ki je bila na zahodu, jugu in v rečnih dolinah pod beneško oblastjo, osrednja Istra s središčem v Pazinu pa pod goriškimi grofi. Freske v opatijski cerkvi v Sv. Vinčenu obravnava kot največji istrski romanski ciklus; freske v Rakotolah iz srede 14. stoletja opredeljuje kot kvaliteten odmev italijanskega slikarstva pod vplivom Giotta, ki pa ni rodil nadaljnjih pobud v Istri. Freske v Pazinu iz okrog leta 1460 (ki so po ugotovitvah prof. Steleta nastale pod vplivom briksenskega slikarskega kroga), so odmevale v poljudnejših ponovitvah v Lovranu, v delih Vincenca iz Kastva in Janeza iz Kastva. Prepričljive so avtorjeve ugotovitve o Vincencu iz Kastva (freske pri Devici Mariji na Škrilju pri Bermu), čigar glavne stilne značilnosti so vzete s severa, sekundarne pa z juga (noša). Posrečena je tudi opredelitev Janeza iz Kastva. Imenuje ga ljudskega slikarja, na istrsko zemljo vezanega in zvestega upodabljalca ljudskih predstav človeških figur, ki so najbližje masivnim oblikam. — Utemeljene so tudi Fučićeve razlage o vplivu grafičnih listov, ki so nudili nove teme in stilne novosti, ki pa jih je istrska sredina dekorativno predelala. Te predelave se najbolj kažejo v značilnih skladnih gub mehastih in kačastih oblik. Freske v Zminju iz l. 1471 povezuje s freskami Mojstra Bolfganga v Crngrobu, s freskami na Mačah in Goropeči. Slikarja Antona iz istrske Padove imenuje naivnega prevzemalca oblik italijanskega renesančnega slikarstva. Njegova dela so znana v času od l. 1529—1537 in pomenijo venecijski cvet šeststoletne rasti istrskega stenskega slikarstva. V drugi polovici 16. stoletja propada razvoj istrskih fresk ne morejo rešiti furlanski obrtniki niti »tujec« Blaž iz Dubrovnika.

Naročniki poslikav so bile redovniške organizacije, cerkvena predstojništva, beneški patriciji, fevdalni gospodje, od 14. stoletja naprej pa vse bolj tudi istrsko ljudstvo (bratovščine). Istrsko slikarsko umetnost imenuje Fučić ljudsko umetnost, s katero so vaščani živeli in čustvovali. Glagolski napisi, sočasni in poznejši, pričajo o tem. Branko Fučić je eden naših najboljših bralcev in prepri-

sovalcev teh zapletenih in težko čitljivih zapisov. Njemu gre zasluga, da nam je danes razkrito ime Janeza iz Kastva, avtorja hrastoveljskih fresk. Ni le mojster razbiranj starih zapisov, temveč tudi razumljivo pisanih in strokovno solidno zasnovanih razprav in del, temelječih na globokem znanju. Mojster je tudi v ocenjevanju značilnosti stenskih slik, ki jih ne zajema samo stilna opredelitev. Njegove ocene vrst barv, ki so jih srednjeveški mojstri imeli na voljo, ocene reagiranja barv z apnom, nanašanje malte, fizično delo freskantov in končno tudi ugotovitve, kako so mogli doživljati nekaj stenske slike domačini, ki so prihajali iz črnih dimnatih prostorov v pisano žareče poslikane notranjščine, pomenijo doživeto ugotavljanje nepovršnega človeka in resnično razmišljujočega strokovnjaka.

Ksenija Rozman

KNJIGE O ZGODOVINI MODE

Med področji kulturne zgodovine je bržkone zgodovina mode tista panoga, katere strokovna literatura v zadnjih letih najbolj naglo narašča. Ta porast bi lahko deloma pripisali temu, da se množijo tudi zbirke modnih noš po muzejih v svetu. A bolj kot to bo verjetno odločilno, da narašča zanimanje za kompleksnost problema človek in moda, zanimanje, ki se ne ustavlja ob golem registriranju oblačilnih menjav, marveč osvetljuje človeka-ustvarjalca mode v sečišču neštevilnih za modo odločilnih družbenih pojavov. Površno znanje o splošni zgodovini mode se vse bolj umika vedoželjnosti o nadrobnejšem razvoju v različnih deželah in tako nas danes — podobno kot v umetnostni zgodovini — bolj kot velika dognanja na tem področju zanimajo tudi obrobni pojavi. Bolj kot haute couture nas pritegnejo njeni provincialni refreni, kjer si je moda krčila pot med takimi ali drugačnimi pogoji okusa, ambicij, privzgojene ali podzavestne tradicije, gmotnih zmogljivosti itd.

Če želimo v našem zborniku spregovoriti o nekaterih novejših delih s področja zgodovine mode, nas vodi k temu predvsem želja, da bi tej panogi zagotovili tudi med slovenskimi umetnostnimi zgodovinarji tisto veljavo, ki jo danes uživa v svetu in ki si jo je pričela utrjevati pred nekaj leti tudi v naši kulturni zgodovini. Ponoviti namreč želim, da je zgodovina mode bolj kot katero koli drugo področje kulturne zgodovine povezano z zgodovino umetnosti ali določeneje —